

війська є комплексними – це і тактика, і озброєння та згуртованість в бою. Втім, звертає на себе увагу той факт, що вікінгів на Руській Землі приваблювали не лише відчуття привілейованою верствою, оскільки військові якості та участь у політичних подіях забезпечували їм особливе привілейоване місце в суспільстві, відмінне від ролі простих найманців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ж. Симпсон. Вікінги. Быт, релігія, культура. – М.: ЗАО "Центрполиграф", 2005, Перевод с англ. яз. Н. Ю. Чехонадской. 2005. – 239 с.
2. Історія України. Білоцерківський В.Я. : Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 495 с.
3. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатіївським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка – К.: Рад. письменник, 1990.– 558 с.
4. Питер Соєр. Епоха вікінгов / П. Соєр: пер. с англ. А.П. Сони́на. – СПб. : Евразия, 2002. – 352 с.
5. Пасічник М.С. Історія України. Державницькі процеси розвиток культури та політичні перспективи : навч. посіб. – 2 – ге видання, стер. – К. : Знання, 2006. – 735 с.
6. Гуревич А.Я. Походи вікінгов / А.Я. Гуревич . – М.: Наука, 1986. – 182 с.
7. Древняя Русь в свете зарубежных источников / под редакцией Е. А. Мельниковой. – М.: Логос, 1999. – 608 с.
8. Древняя Русь в свете зарубежных источников. Хрестоматия / Под ред. Т.Н. Джаксон, Н.Г. Коноваловой и А.В. Подосинова. Том V. Древнескандинавские источники. Сост. частей VI, IX, X – Г.В. Глазари́на : частей III, IV, VII, VIII, XI – Т.Н. Джаксон : частей I, II, XII – Е.А. Мельникова. – М. : Русский Фонд Содействия Образования и Науки, 2009. – 384 с
9. Джаксон Т.Н. Исландские королевские саги о Восточной Европе (первактреть XI в.). – М. : Ладомир, 1994. – 256 с.
10. Джаксон Т.Н. Исландские королевские саги о Восточной Европе (середина XI – середина XIII в.). – М. : Научно-издательский центр "Ладомир", 2000. – 366 с.
11. Джонс Гвин. Вікінги. Потомки Одина и Тора / Пер. с англ. З.Ю. Метлицкой. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2007. – 445 с.
12. Избранные труды: В 4 т. . Т.1 : Древние германцы. Вікінги / А.Я. Гуревич. – М.; СПб. : Университетская книга, 1999. – 360 с.
13. Р. Шартран, К. Дюрам, М. Харрисон, И. Хит Вікінги. Мореплаватели, пираты и воины; предисл. М. Магнуссона ; [пер. с англ. А. Колина]. – М. : Эксмо, 2008. – 192 с.
14. <http://istoriyadrevnegomira.ru/proisxozhdenie-i-poyavlenie-varyag-na-rusi.html> / Происхождение и появление варяг на Руси 12.
15. Славяне и скандинавы: Пер. с немецкого/ Общ. ред. Е. А. Мельниковой.–М.: Прогресс, 1986.– 416 с.

Яремчук М.

Науковий керівник – доц. Костюк Л.В.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ ЛЕМКІВ КІНЦЯ ХІХ – ХХ СТОЛІТТЯ

Смерть людини, як її ціле життя, була завжди пов'язана з рядом магічних дій. Стародавня віра в надприродні сили, потойбічність душі вкорінилася у психіці народу і дожила до наших днів. Згідно з народними віруваннями смерть вважали природним і невідворотним кінцем земного життя, універсальним законом, дії якого підлягає кожна людина без огляду на її матеріальний і соціальний стан.

Метою статті є комплексне вивчення поховальної обрядовості як фрагменту сучасної сімейної звичаєвості. Реалізація зазначеної мети передбачає розв'язання низки завдань: методом польового дослідження зібрати й опрацювати етнографічні матеріали у жителів Північної і Південної Лемківщини, з'ясувати семантику ритуальних дій.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: простежити та проаналізувати локальну специфіку поховальних звичаїв лемків із врахуванням трансформаційних процесів, котрі відбувалися на території цього регіону.

Означена проблема знайшла відображення у студіях істориків і етнографів. Окремі аспекти цього питання порушено у працях таких науковців, як В. Гнатюк [1], Ф. Колесси [2], Гузій Р., Вархол Й., Вархол Н. [3], І.Красновський [4], котрі подають загальну характеристику поховальної обрядовості, проте лише дотично згадують про досліджувальну територію.

Важливі та цікаві відомості про лемківський поховальний обряд подають інформатори [10]. Цінність їхніх свідчень полягає в тому, що ці люди неодноразово були учасниками описаних ритуалів. У своїх свідченнях респонденти розповідають про зміни ставлення сучасної молоді до перед поховальних звичаїв, до передвісників смерті у різних місцевостях Лемківщини.

Поховальна обрядовість лемків поєднує в собі ряд народних та церковно-християнських обрядів, усталених певних моральних–етичних норм. Спробуємо з'ясувати, яких саме приписів дотримується населення Лемківщини під час досліджуваної обрядовості ряду (етикетні норми поведінки, пов'язані з оповіщенням про смерть, підготовкою небіжчика до похорону та безпосередньо поховальним ритуалом).

Лемки смерть уважали межею між земним і загробним життям. Персоніфікацією смерті була Смертка, що її найчастіше уявляли собі у формі невидимої істоти. Час від часу Смертка набирала й людської форми – найчастіше була це висока жінка у білому – бачили її увечері або вночі. Традиційні уявлення про всезагальність закону смерті, а також переконання про непідкупність демонологічного персонажу, що її уособлює, знайшли своє відображення й у народних легендах, пісенній творчості лемків.

За віруваннями лемків, кожна людина має заздалегідь установлену точну дату смерті. Однак, за винятком чаклунів та ворожитів, а також дуже побожних людей, про час її надходження більшості зі смертних дізнатися не під силу (*"Смерть не трубить, коли губить"*) [4, с. 96]. Водночас вірили на Лемківщині у те, що близьку смерть у родині провіщають сни. Наприклад, коли комусь із родини сниться, що випав зуб. Якщо випав з кров'ю, то помре хтось з кровних родичів, без крові – хтось із сусідів чи далеких родичів; каламутна вода (за символічною аналогією — сльози) ; відірвана підошва (розпадань роду); розорану землю (могила); будівництво дому (домовина); зламане дерево (обірване життя); косу (атрибут Смертки); гній; білий кінь. Також, поведінка тварин (виття собаки, птаха вдаряється в шибку, крики поблизу дому сови чи пугача, знайдення навесні мертвої гадюки, кудкудакання курки, поява кротовин біля хати) та навіть незвичні явища в навколишньому середовищі (поява комети у вигляді хреста, дерево вивернеться з корінням чи зацвіте восени, раптово трісне стіл чи стіна, впаде ікона зі стіни, зупинка годинника, не спричинене загаснення свічки) [3, с. 96].

Деякі знаки, пов'язані з побутовим життям і самопочуттям людини (господар за недоглядом не досяїв частину поля, господиня невдало випекла паску, хворому причуваються різні стуки і шелести та вбачаються померлі предки) [4, с. 121].

Так, відчуваючи наближення смерті, хворий просить запросити священика, щоб висповідатись і прийняти Святе Причастя. *"Коли видить старий лемко, що умре, каже собі прикликати всіх своїх ворогів, взагалі тих, що з ними не жив у згоді, і поодинокі прощається. Говорить: "Подаруйте мі, що вас оклеветав; по першій раз працюйте, по другий раз працюйте і по третій раз працюйте". Той, що гнівався, відповідає три рази: "Процаю вам, най вам Господь Бог праца...". Часто трапляються однак й такі завзяті, що не прийдуть працюватися. Коли помре хтось несподівано, то приходять ті, що гнівалися, і говорять ті самі слова вже до вмерлого і самі відповідають за нього"* [7, с. 334].

З початком агонії хворому складали руки на грудях, вкладали запалену гримничу (стрітенську) свічку і хрест, залишений священиком, ставали навколішки і молилися за легку смерть. Біля умираючого невільно було плакати, *"жеби не перервати му конання"* [4, с. 98]. Якщо довго помирала дитина її накривали шлюбною запаскою матері або ж таки материною льняною спідницею. У міжвоєнний період також просили хресних батьків потримати на руках вмираюче чадо. Коли конаючий переставав дихати, домашні, головним чином жінки, раптово починали оплакувати його, даючи волю стримуваному жалеві. Відразу затримували час на годинниках до повернення з похорону *"жеби тот час гмерлому не рахувався"*, [4, с. 98] завішували дзеркала. Від моменту смерті і допочатку похорону дзвонили щоденно зранку, опівдні та увечері. Лемки здавна вірили, що дзвонити треба три рази, бо третій раз душа померлого вже, напевно, почує дзвін і зникне [6, с. 206]. Від звичного одноінтервального святкового передзвону горяни відрізняли його за іншою комбінацією ударів, повільнішим темпом, більшою кількістю і тривалістю інтервалів – "стихів". Крім того, часто для траурних потреб використовували не три, а лише один (найменший) дзвін. В окремих південнолемківських селах за допомогою дзвонів було прийнято сповіщати про вік і стать померлої особи. За характерним звучанням усіх церковних дзвонів лемки дізнавалися про смерть літньої

людини, а найменший дзвін сигналізував про втрату дитини. Подекуди найбільшим дзвоном сповіщали про смерть особи чоловічої статі, а звуками середнього – жінки. Єдиною категорією, якій і досі відмовлено в праві подзвону, є самогубці. Також, у селі був чоловік, який ходив від хати до хати і сповіщав односельцям трагічну новину – так званий "презик" [10].

Ритуальні заходи, які відбувалися у передпохоронний період, розпочинались підготовкою померлого до поховання, а саме – обмиванням небіжчика і перевдяганням його у похоронну одягу. Відповідно до статі померлої людини ці обрядові дії виконували літні жінки чи чоловіки, здебільшого особи, які не перебували з нею в кровноспоріднених зв'язках (були такі, що обслуговували ціле село). Не допускають до здійснення підготовчих заходів молодь і, особливо, – вагітних жінок (дитина народиться калікою, буде блідою і кволою, матиме перестрах чи помре). Воду після обмивання покійного намагалися вилити в таке місце, де ніхто не ходить (наприклад, у корчі, тернини).

Щоб мертвий не приходив страшити, треба було доторкнутися його ноги або руки. Доторкненням мертвого тіла лікували мертву кість та бородавки, існували й спеціальні замовляння. Для унеможливлення посмертних блукань небіжчика (передусім самогубця, упиря, чаклуна та ін.) до труни вкладали різні обереги (часник, свячене зілля, тернину, подрібнене скло, вуглину) та предмети, що мали назавжди прикути його увагу до якогось заняття. Вважали, що навіть у разі оживання небіжчик не зможе вийти з могили, якщо впродовж дванадцяти годин споглядатиме своє відображення у дзеркалі, яке спеціально прибивають зсередини віка труни. Одним із найдієвіших засобів охорони від померлого вважали в народі магічне розсипання маку. Покійникам, які могли б "потинати" ("поїдати") живих, його сипали в очі, рот, домовину. Маком також обсипали довкола хати, згодом кидали його дорогою за труною. При цьому такі магічні дії супроводжувались заклинанням: *"Тогда бись встав з того світу, коли тот мак полічиши"* або *"Як тот мак не можеш позберати, так жеби і ти не міг прийти"* [4, с. 106]. Якщо на мерцеві появились ознаки босорацтва (тіло не скоченіло, раптово піднявся вітер чи буря, вночі було чути туркотіння на горищі), лемки застосовували й радикальніші заходи. Зокрема, в селах Північної частини Лемківщини до рота їм клали цвяхи чи залізні шпички, язик заціпали залізним гачком і петелькою, руки і ноги обв'язували стеблами ожини чи вінцем часнику, а шию – гілкою глоду, у голову чи груди вбивали залізний зуб і т. ін. Нерідко таких людей викопували з могили після того, як проявилися наслідки приписуваного їм босорацтва – засуха, неврожай, падіж худоби, епідемії тощо. Тіло уявної босорки пробивали осиновим колом або спалювали на тернині.

Одягали померлого в новий одяг (якого ніхто не носив), спеціально приготовлений задалегідь, який диктувався статевіковими особливостями. Молодицю одягали в шлюбну білу сукню (якщо збереглася), дівчині шили нову шлюбну сукню, на голову клали вінок з різнобарвними стрічками. Парубка одягали в нову льяну сорочку, лайбик з блискучими гудзиками, клали капелюх з павиним пером. Дітям, яких порівнювали з безгрішними ангелами також, вкладали віночок з штучних квітів на голову.

Наряджене тіло клали на дошку поставлену на два стільці. Її застеляли сіном і білим простирадлом, клали померлого головою до образів, а ногами до дверей, покривали тонким білим простирадлом, а тепер тюлевими тканинами. В голові ставили хрест, по обидві сторони запалювали свічки. Поки мрець лежить на лаві, роблять труну, копають яму. Варто підкреслити, що вважалося великим гріхом відмовитися від участі в майструванні домовини чи копанні ями. Зараз ця традиція порушена, бо труни в переважній більшості купують у ритуальних служб, які вже оббиті однаково і не завжди відображають місцеві традиції. Рідня кидала в труну гроші, щоб небіжчик мав чим на тому світі відкупитися від гріхів. Клали також різні предмети, які завжди одягав та носив при собі небіжчик. Зокрема, музикантові обов'язково давали його скрипку чи сопілку; освіченій і побожній людині – молитовник; курцеві – люльку і тютюн; любителіві спиртного – пляшку горілки; дітям – цукор, цукерки, книжечку та іграшки. Під голову клали головку часнику, кусочок каменю, яким виварюється білизна, вуглик з печі та зілля, свячене на Спаса, щоб небіжчик спокійно спочивав та щоб в його шкіру не увійшов пек му – чорт [2, с. 78]. Якщо людина помирала замолоду і не була одружена, в труну клали двоє яєць. В труну нехрещеній дитині давали зроблені з соломи граблі, вила, сокиру, пилку, перо, олівець, *"жеби мало з чим робити"*. Домовину молодих і дітей прикрашали квітами та

барвінком. На Пряшівщині, Горличчині до віка труни неодруженого чіпляли шлюбний барвінковий вінок. Невільно в труну класти ні соломи, ні овечої шкіри (кожуха), ні пір'я, щоб не пошкодити врожаєві й свійським тваринам [4, с. 118].

З хвилини смерті в хаті і надворі припиняють всяку працю, і поки мрець у хаті, не вимітають з хати сміття. Люди вірять в те, що місце, де лежав мрець, коли білити хату, то можна зальопати його очі, і забороняється тиждень підмітати хату, *"аби не вимести душу"*, щоб не снився, бо *"рано його вимели з хати"* [4, с. 121]. Тобто, в хаті, де лежить покійник, не виконується ніяка робота, на три дні відразу і три дні по похороні. Остерігаючись відвідин душі померлого, у окремих селах в Північній частині Лемківщини у кожній хаті до часу поховання небіжчика на вікнах зберігали зубці часнику, сіль, вуглинка та розпечене каміння. Також існує заборона на деякі види домашньої роботи для всього села: під курей не підкладають яєць, нічого не садять на городі, не можна нічого важливого робити, що робитиметься по господарству, бо завмре чи гнистиме.

Для уповільнення процесу розкладу мертвого тіла (аби не розпухав мрець) під ослін ставили посудину з водою, на живіт покійникові клали лід, лезо, сіль, серп або магніт, також, робили *"заземлення"*.

Вечері сходилися близькі сусіди, родичі, односельчани та всі, хто знав покійника і молилися за душу померлого. І так цілі дві доби (до часу похорону). Лемки у хаті покійного віталися: *"Дай, Боже, добрий вечір"* або *"Дай, Боже, добре здоров'я"* [1, с. 206]. Також, приходив дяк або інший читець, який за 4-5 годин читав вголос Псалтир, маючи при цьому лише одну коротку перерву. Зібрані люди поводитися дуже тихо і уважно слухали. На нічних же посиденьках, старші оповідали різні пригоди з життя небіжчика, а то й казки, перекази, легенди, анекдоти, молодь у той час тут біля мерця розважалася різними грами, до яких нерідко залучали й небіжчика. Список ігор біля мерця досягає кількох десятків, в багатьох з них виразно виступає еротичний елемент. Опівночі учасників ігор вгощали закускою та горілкою. Подекуди в лемківських селах така традиція збереглась до початку 80-х років ХХ століття. Не прийнято кидати мерця одного в хаті, біля нього весь час хтось повинен бути.

У системі поховально-поминальної обрядовості слід розглянути ще один важливий її елемент – голосіння (*йойканя*). Вже з моменту смерті члена сім'ї над його тілом починали голосити. З певними перервами голосили весь час, коли мертвий знаходився у хаті, однак кульмінація в голосінні наступала після закриття труни та під час опускання в могилу. У деяких місцях голосіння повторювалося при поминаннях померлих. Найхарактернішою ознакою голосіння є звертання до померлого як до живого. Голосять, як правило, рідні: дочка за матір'ю чи батьком; дружина за чоловіком; мати за сином, дочкою; бабуся за внуками. Наприклад: *"Ганічко моя мила, ластівко моя золота, ой-йо-йой! Як ти мені цебетала, як ти мене потішала, малими рученьками ти ня обнімала! А тепер твої золоті усточка заніміли, твої сині оченька потемніли, твої білі рученьки скачаніли, Ганічко моя мила, дівочко моя рідна, ой-йо-йо-о-ой!"* або *"Ой мужичку милий, мужу мій упримний, добрий, уж двацет зим перешило, як ес од ня тишок, терез іде д тобі внучка твоя Катя, ти ю уж не зажил (пізнав), ани она тебе. Але, ти ю там привітай, як я тебе вітала, кед ес з далекий дриги ку мі приходил. Ой, мужу мий милий, мішечку мий златий, Янку мий сердешний, Оле ти шя умий того дитятка. Не дай му там бідувати, Не дай ш яму там трапити, притуль ти з оку свойому сердечку. Як ес дак оди (колись) свої діти ку сердечку тулил"* [8, с. 128].

Правда, не кожна жінка була обдарована однаковим даром голосіння. Бували випадки (не дуже часті), що домашні наймали для голосіння досвідчену жінку, що вміла гарно йойкати, однак частіше така жінка ставала за родичкою небіжчика і підказувала їй, з чого не раз виникали кумедні ситуації. Слід додати, що не можна голосити після похорону.

В день похорону, приходив священник з дяком, правив панахиду, забирав хрест і тіло вкладене в труну, яку кроплено свяченою водою. При виношенні труни з хати ніхто з домашніх не помогав, аби не створити закиду, *"що хочуть небіжчика чим скорше позбутися"* [4, с. 130]. Зокрема, у лемківських селах при кожному торканні порога від імені покійника виголошували короткі прощальні фрази: *"Будьте здорові"*, *"Будьте ми здорові і майтеся добрі"*, *"Дякую порогам, і сусідам, і родині"*. [3, с. 99]. Для збереження врожайності хліба на Перечинщині при винесенні з дому труни назад у сіни сипали жито чи овес (*"би зерно не пішло*

за газдов", "би за ним ся родило, би не пропало"). Розсипали його і на дворі та дорогою. Щоб на господарстві не перевелася худоба, часто випускали її зі стійла на подвір'я Подібних охоронних звичаїв дотримувались і на Пряшівщині.

Після винесення померлого з хати у селах Північної Лемківщини з охоронною метою відкривали комору, стайню, засіки, скрині, сипали під пороги овес, рухали сіно і реманент (плуг, борону, граблі та ін.), домашніх тварин та худобу. Крім того, для збереження цілісності роду та його господарського достатку всі родичі тричі обходили довкола столу з покладеним на ньому хлібом. При цьому на Горличчині під стіл забивали зуб з борони, "щоб люди не мерли". Замикання в магичне коло стола практикували і на Пряшівщині (с. Убля Гуменецького округу) [4, с. 120].

Перед хатою ставили труну на стілець. Щоб запобігти поверненню мертвого з того світу, священник на похороні повинен був від імені небіжчика попроситися дослівно з кожним членом близької й далекої родини. Щоб не пропустити якесь ім'я, йому давали список всіх родичів, яких він прилюдно оголошував разом зі своїми коментарями. Ще раз кропив труну свяченою водою, за звичаєм, побутування якого в багатьох селах Південної частини Лемківщини збереглося до нашого часу, для охорони членів сім'ї від смерті ослін, на якому лежав померлий, та стільці, що на них на подвір'ї клали труну, обов'язково перекидали. Тоді жалібна процесія вирушала в останню дорогу, попереджувана хрестом, хоругвами, священником і церковним хором. Якщо до церкви було далеко то тривалий час побутувала на Лемківщині (здебільшого на її південних теренах) давня слов'янська традиція незалежно від пори року (навіть улітку) транспортувати померлого на кладовище саньми. У селах Перечинського та Великоберезнянського районів залишки цього звичаю зберігались ще у 80-х роках ХХ століття. Пізніше домовину везли возом, і лише зимою – саньми, при ближній відстані несли на оплічках. Тепер у більшості випадків везуть машиною. За труною йшла рідня в чорному одязі, за нею все село. Тепер слідом за труною несуть і вінки (колись вінків не було, вони з'явилися в повоєнні роки). Жінки й дівчата розпускали коси, не носили жодних прикрас або одягали на шию чорне намисто, ніхто не вдягав чогось барвистого. Усі чоловіки й парубки з родини померлого лемка на знак смутку та шани до нього як і впродовж усього ритуального періоду не вдягали головних уборів.

Похоронна процесія парубка чи дівки була подібна до весільного походу. Як це була дівчина – несли тільки хлопці (сусіди та віддалені родичі) у дружківському вбранні, поряд з ними йшли дружки у вінках, напереді – весільна застава (корогва), часом і весільна музика. Час від часу процесія зупинялася і священник читав Євангеліє. На процесію не можна дивитися через вікно, переходити дорогу чи обганяти автомобілями.

Священик правив в церкві досить довгий молебень, читав Євангелію, кропив померлого свяченою водою, а рідня обходила довкруги домовин і робила над нею хрест у повітрі. Виходячи з церкви, також тричі стукали труною в поріг, – то небіжчик віддавав святині останній поклін. Як винесли, слід було тричі дмухнути в дірку церковного ключа, аби покійник нікому не ввижався. У супроводі дзвонів труну несли до могили. В деяких селах існували спеціальні похоронні пісні ("Ой, смерте укрутна", "Уж наступив мій час", "Задзвони дзвони прещалосно вчора") [5, с. 24], якими дяк від імені засмученої родини прощав з небіжчиком. Від майстерності їх виконання залежала його нагорода за похорон.

Над гробом священник правив молебень ще раз, кінчаючи короткою провіддю. Короткі промови до покійника або про покійника говорили рідні та друзі – хто чувся на силах щось сказати. Врешті найближчі цілували небіжчика в руки і в лоб (дальші робили це в церкві) – і віко закривалось.

Труну опускали в могилу. Присутні кидали в могилу грудку землі – "щоб уся земля не гнітила його важче, як та грудка" [4, с. 124]. Не кидали тільки діти, бо їхня грудка гнітила б батька дуже міцно. Ближчі родичі кидали також і монети. Під час засипання могили священник здійснює опечатування гробу, лопатою на могилі робив символічний хрест, а потім, як засипали яму, установлювали хрест. Прибивали на надгробний хрест монету (найновішої дати биття). Крім охоронного магично значення монета мала й практичну функцію: і після десятиліть, коли на дерев'яному хресті зникли сліди напису, вона інформувала про рік смерті. Сучасний звичай ставити на могилах кам'яні чи мармурові хрести (пам'ятники) частково увійшов у побут лише у міжвоєнний період, завдяки заокеанським заробітчанами.

Сім'я покійного запрошувала всіх людей з цвинтаря на горячки – гарячий обід, якого не робили тільки після похорону дитини. На подвір'ї чи в хаті мили руки, "щоб не осталося на них

чогось з мерця", і сідали за столи. Трапезу починав священник спільною молитвою ("Отче наш"). Приготовляли на цей обід прості страви, подекуди навіть безм'яси, пили небагато, не було жартів, сміху, співу. В деяких селах частували людей тільки горілкою та шматочком хліба. На закінчення священник читав "За упокой душі усопшого раба Божого", усі настоячки співали "Вічною пам'ять" – і на тому похорон закінчався.

Два найближчі дні дяк читав у церкві Псалтир, сім'я в той час не працювала, а за тиждень знову читали Псалтир, рідня приносила три книші, священник правив панахиду. Адже по закону Божому мертвих треба обов'язково поминати. Ще деякий час, в основному до сорока днів по смерті, життя в хаті, де був покійник, позначене поминальними ритуалами.

Далі відбувається обід після поховання померлого, як перші поминки, тому що часто третини об'єднуються з обов'язковим обідом, а похорон в основному відбувається на третій день. Поминальні дні діляться на дві групи: календарні та індивідуальні. Індивідуальні поминки зумовлюються днем смерті і відбуваються у суворій відповідності: після трьох, шести, дев'яти й дванадцяти тижнів та півроку по смерті, натомість по рокові переставали панахиду правити, бо інакше "душа небіжчика не відставала би від родини" [10].

Увесь рік сім'я носила жалобу, трималась зосереджено й сумовито. Не можна було співати, ходити на забави, наряджатися в барвистий одяг та, звичайно, робити весілля. Проте кожна людина сама обирає спосіб вшанування пам'яті померлого, це її особиста справа.

Таким чином, не дивлячись на всі перепетії останнього сторіччя, лемки все ж таки збереглися як специфічний сегмент східнослов'янської спільноти, і утримали свою самобутність. Сьогодні лемків, розділеність кордонами і ідеологічна роз'єднаність, колонізація і українізація не вселяють оптимізму за долю цього стародавнього племені. Асиміляція в переважно іншоетнічному оточенні, поза сумнівом, бере своє. Разом з цим, культурна робота лемківських активістів продовжується. З кожним роком виходить все більше літератури, присвяченої лемківській культурі, спостерігається інтерес до старовинної обрядовості і прагнення використання народної символіки і атрибутики. Збільшується число охочих здійснювати усі ритуали з усіма лемківськими звичаями. Хочеться вірити в те, що в подальшому матимемо повне відродження поховальної звичаєвості, як важливого складового компонента родинної обрядовості українського народу загалом та Лемківщини зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди / Володимир Гнатюк // Етнографічний збірник – Львів, 1912. –Т.1. – С. 131–424.
2. Колесса Ф. Вірування про душу й загробне життя в українській похоронній і поминальній обрядовості / Філарет Колесса // Записки НТШ. –Львів, 2001. –Т. 242. –С. 7-82.
3. Гузій Р. Похоронні обряди/ Роман Гузій, Йосиф Вархол, Надія Вархол // Лемківщина: історико-етнографічне дослідження. –Львів; 1999. – Т. 2. –С 94123
4. Красновський І. Похоронні звичаї / Іван Красновський // Народна культура Лемківщини. – Львів, 2003. –Т–С 131.
5. Барвінський О. Похоронна пісня / Олександр Барвінський // Руська читанка для науки руської літератури у вищих класах. –Львів, 1889. –Т.2. – С. 24–25.
6. Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу: історично-релігійна монографія. –К., 1992. – С. 424.
7. Ульяновська С. Поховально-поминальна обрядовість/Світлана Ульяновська // Українці: історико - етнографічна монографія у 2–х книгах. Кн. 2. – Опішне., 1999. –С. 333–344.
8. Свенціцький І. Похоронні голосіння / Іларіон Свенціцький // Етнографічний Збірник – Львів, 1912. –Т. 31–32. – С.–1–129.
9. Пахолок С. Прояви народного етикету у похоронній обрядовості українців / Світлана Пахолок // <http://vuzlib.com/content/category/55/55/62/> 10. Горей Степанії Олександрівни, 1930 р. н., жителька с. Криниця, Новосанцівського повіту Краківського воєводства.